

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

БРИСЬКА ОРИСЛАВА ЯРОСЛАВІВНА

УДК [82.02:811.161.2'255.4]–051Зеров

МИКОЛА ЗЕРОВ ЯК КРИТИК ТА ТЕОРЕТИК ПЕРЕКЛАДУ

Спеціальність: 10.02.16 – перекладознавство

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Дзера Оксана Василівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри перекладознавства і контрастивної
лінгвістики імені Григорія Кочура.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Чередниченко Олександр Іванович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри теорії та практики перекладу
з романських мов імені Миколи Зерова,
Академік АН ВШ України;

кандидат філологічних наук, доцент
Мазур Олена Вікторівна,
Херсонський національний технічний університет,
доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу.

Захист відбудеться 19 квітня 2018 р. о 13 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14, ауд. ____.

Із дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зала 12.

Автореферат розіслано «____» березня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Клименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертацію присвячено дослідженню перекладознавчої концепції М. Зерова на основі його науково-критичного доробку та перекладів.

Діяльність М. Зерова розгорнулася у знаковий для історії української культури період, коли переклад виконував визначальну функцію у розширенні національної лінгвопоетики. За відомих сумних обставин неокласик спромігся змінити панораму української літератури ХХ ст., оновити мову і стилістичні ресурси української поезії – і оригінальної, і перекладної. Перекладацька діяльність М. Зерова стала одним із виявів культуротворення, а його позиція щодо перекладу виявилась далекоглядною.

Доробок М. Зерова довгий час залишався відомим лише обмеженому колу інтелектуалів, а тривала заборона згадувати ім'я унеможлиблювала ознайомлення з його різнобічною творчістю. Після її зняття спостерігаємо помітне зацікавлення науковим та творчим доробком вченого. З'явилися праці про літературознавчу діяльність М. Зерова (В. Брюховецький, С. Білокінь), його роль в історії української традиції перекладу (Г. Кочур, Р. Зорівчак, В. Івашко, Л. Коломієць, М. Москаленко, М. Новикова, А. Содомора, М. Стріха, М. Сулима, О. Чередниченко, Д. Павличко, Т. Шмігер та ін.), епістолярну спадщину (Г. Кочур, С. Зерова, М. Зубрицька, В. Мельник та ін.).

Актуальність теми дисертації зумовлено потребою комплексного дослідження усього доступного на сьогодні друкованого й недрукованого науково-критичного та перекладацького доробку М. Зерова, щоб виявити головні складові його перекладознавчої концепції, історично знакової для творення української традиції перекладу зокрема та з погляду культуротворення загалом. Адже, після арешту, соловецького ув'язнення та розстрілу, в умовах терору, гонінь та заборон, не могло бути й мови про дослідження доробку М. Зерова, у тому числі як перекладача і перекладознавця.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах наукової теми кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура Львівського національного університету імені Івана Франка “Актуальні питання англо-українського перекладу на початку ХХІ сторіччя” (Номер державної реєстрації 0114U000868) та держбюджетної теми “Дослідження перекладацьких поглядів Григорія Кочура та використання їх у практиці сучасного українського художнього перекладу” (номер державної реєстрації 0103U001874), які затвердило Міністерство освіти і науки України.

Мета дисертації – провести системний аналіз праць М. Зерова з історії української літератури, критики та теорії перекладу, щоб з'ясувати головні принципи його перекладознавчої концепції та її втілення у перекладацькій практиці.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- зробити огляд діяльності М. Зерова як неокласика у царині української культури загалом та перекладу зокрема;
- випрацювати основні принципи методології дослідження перекладознавчої концепції М. Зерова;
- охарактеризувати жанри та функції критики перекладу М. Зерова на основі його критико-теоретичних праць;

- окреслити провідні положення теорії перекладу М. Зерова і визначити головні ознаки його перекладознавчої концепції;

- довести збалансованість перекладу М. Зерова, орієнтованого на відтворення провідних текстових й позатекстових особливостей оригіналу, з одного боку, та формування естетики читача та його культури, – з іншого, і взаємозумовленість цих процесів;

- визначити чинники представлення перекладної літератури в історико-літературних та літературознавчих працях М. Зерова;

- з'ясувати внесок М. Зерова в жанрологію перекладу;

- проаналізувати перекладацький метод М. Зерова на основі його перекладів із різних літератур.

Об'єкт дослідження – критика, теорія та історія перекладу в концепції М. Зерова.

Предметом дослідження є особливості перекладознавчої концепції М. Зерова та її функціонування у контексті розвитку української культури.

Матеріалом для дослідження стали розвідки з критики і теорії перекладу, машинописні та рукописні методологічні розробки, історико-літературознавчі дослідження та переклади М. Зерова з різних мов (усього 2471 сторінок тексту).

Методи дослідження. Методологію дослідження зумовили основні завдання розвідки. Для розв'язання дослідницьких завдань застосовано історико-літературний (для з'ясування особливостей розвитку літератури епохи та окреслення ролі об'єкта розвідки в загальноісторичному контексті), лінгвокультурологічний (з метою визначення лінгвопоетичних та світоглядних орієнтирів для перекладознавця і перекладача), перекладознавчий (для дослідження певних стратегій та прийомів, застосованих перекладачем у процесі перекладу), зіставний (для окреслення диференційних ознак оригіналу та перекладу), лінгвостилістичний (для визначення експресивності й стилістичного наповнення одиниць тексту оригіналу й перекладу), концептуальний (для простеження кореляції певних образів та символів з мовною картиною світу читача оригіналу та перекладу) і контекстуальний (для з'ясування ролі певних мовних одиниць як структурно-сміслових елементів тексту оригіналу та перекладу для створення загального естетичного впливу на читача) методи дослідження з елементами герменевтичного, рецептивно-естетичного та структуралістського підходів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що:

- вперше обґрунтовано перекладознавчу концепцію М. Зерова на основі його історико-літературознавчої, критико-теоретичної, педагогічної та практичної діяльності;

- досліджено чинники формування поглядів М. Зерова як неокласика на переклад й літературу загалом;

- комплексно досліджено неопубліковані розробки та нотатки М. Зерова-лектора з предметів *методологія і методика перекладу* як частину перекладознавчої концепції М. Зерова;

- обґрунтовано жанрову диференціацію перекладів у працях М. Зерова;

- виокремлено вектори впливу перекладознавчих поглядів М. Зерова на сучасників та наступні покоління перекладознавців;

– простежено актуалізацію перекладознавчої концепції М. Зерова в його перекладах.

Теоретичне значення дисертації полягає у поглибленні концепції критики та теорії перекладу М. Зерова. Дисертація є певним внеском в історію українського перекладознавства та перекладу завдяки багатовекторному підходу, визначає нове бачення вимог до перекладу, історично зумовлені особливості жанрології та функцій перекладу, зокрема його культуротворчу роль.

Практичне значення роботи. Спостереження й результати дослідження можна використовувати в навчальному процесі: теоретичних і спеціальних курсах з історії та теорії перекладу (зокрема, віршового перекладу, стилістики, інтерпретації тексту); в науково-дослідній роботі студентів та при викладанні світової літератури; при написанні історії українського художнього перекладу.

На захист винесено такі твердження:

1. Микола Зеров розглядає перекладацтво як невід’ємну частину формування української культури та наголошує на його культуротворчій ролі.

2. Концепція перекладу М. Зерова – важливий компонент української перекладацької традиції. В її основі закладено модель домінантного перекладу, яка передбачає визначення ієрархічної будови тексту та естетичного стрижня першотвору – домінанти, їхнє відповідне відтворення з метою естетично досконалої адаптації до цільової культури, що сприяє засвоєнню серед читачів.

3. Праці М. Зерова вказують на стратегію узгодження загальних та okazіональних інваріантних рис тексту для визначення методу перекладу, що сприяє відтворенню художньо-естетичної домінанти та стилю першотвору й допомагає створити цілісний твір.

4. Перекладацька настанова М. Зерова ґрунтується на традиції естетизації національної своєрідності й авторської індивідуальності з урахуванням особливостей рецепції перекладу в українській культурі та вихованням читача.

5. Огляд доробку М. Зерова-перекладача вказує на збалансованість підходу до перекладу, де спостерігаємо дотримання принципів, поданих у критико-теоретичних працях вченого, з одного боку, та орієнтування на доступність для цільового читача, – з іншого.

Апробація дослідження. Основні теоретичні положення й висновки дисертації було апробовано на звітних конференціях викладачів Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2005–2017 рр.); щорічних наукових конференціях Наукового товариства імені Шевченка (Львів, 2005–2016 рр.); наукових читаннях “Від Зерова до сьогодні” (Київ, 20–21 жовт. 2004 р.); Всеукраїнській науковій конференції “Українська перекладознавча традиція: історія, методика, сучасні концепції” (Луцьк, 21–22 квіт. 2005 р.); Всеукраїнській науковій конференції “Тригорій Кочур в контексті української культури другої половини ХХ віку” (Львів, 14–15 жовт. 2005 р.); XIV Міжвузівській науковій конференції молодих учених “Наука і вища освіта” (Запоріжжя, 11–18 трав. 2006 р.); XV Міжнародній науковій конференції ім. проф. Сергія Бураго “Мова і культура” (Київ, 19–23 черв. 2006 р.); IV Всеукраїнській науковій конференції “Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу” (Харків, 19–20 квіт. 2007 р.); XVI Міжнародній

науковій конференції ім. проф. Сергія Бураго “Мова і культура” (Київ, 25–29 черв. 2007 р.); Міжнародній науковій конференції “Класична філологія на сучасному етапі” (до 70-річчя проф. Содомори А. О.) (Львів, 7–8 лют. 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Мови і світ: дослідження та викладання” (Кіровоград, 27–28 берез. 2008 р.); Всеукраїнській науковій конференції “Літературно-мистецька генерація кін. XIX – поч. XX ст. Родина Рильських” (Київ, 6–7 жовт. 2011 р.); Вечорі вшанування пам’яті жертв Сандормоху: до 75-річчя від дня Національної трагедії (Львів, 7 листоп. 2012 р.); Всеукраїнській науковій конференції “Тригорій Кочур і українське перекладне письменство” (Львів, 22–23 листоп. 2013 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції “Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість” (Острого, 3–4 квіт. 2014 р.).

Публікації. Результати роботи висвітлено у 19 наукових публікаціях. Із них одинадцять наукових статей опубліковано у фахових наукових виданнях України, чотири – у тезах доповідей, виголошених на наукових конференціях, три – в іноземних виданнях (два з них належать до наукометричних баз).

Структура дисертації. Дисертація вміщує вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел та чотири додатки. Обсяг основного тексту дисертації – 204 сторінки. Список використаної літератури вміщує 291 найменування, з яких 37 іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв’язок із науковими програмами, планами, темами, встановлено її мету, завдання, об’єкт і предмет, охарактеризовано методи наукового пізнання, використані у дослідженні, визначено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та про публікації за темою дисертації.

Перший розділ «Переклад як культуротворення в концепції Миколи Зерова» на основі історичного та культурологічного підходів окреслює роль перекладознавчої концепції М. Зерова в українській традиції і доводить відповідність та своєчасність його теоретичних міркувань щодо якості, функціонування й рецепції перекладу та його культуротворчої ролі.

У **підрозділі 1.1. «Методологічна основа дослідження»** обґрунтовано застосування культурологічного підходу у дослідженні. Антропологічна парадигма в перекладознавстві вимагає ретельного вивчення чинників формування новітніх тенденцій в галузі перекладу окремих національних культур, особливо тих, що позбавлені належних умов безперервного розвитку. Оскільки діяльність М. Зерова припала на період відродження української культури, рушійними були формування поезики, традиції і переконань, життєствердних для розвитку мови, літератури й культурної ідентичності українського читача. Методологія дослідження перекладу у світлі культуротворення, зокрема теорій “культурного повороту”, постколоніальної теорії перекладу та полісистеми дають належне підґрунтя для інтерпретації доробку М. Зерова.

Обґрунтовано застосування комунікативного підходу до перекладу, зокрема, сприйняття перекладу як форми вияву дискурсу в межах ситуативної інтерпретації, як

втілення мовного коду за соціальних, психологічних і культурних обставин. Встановлено, що концепція М. Зерова передбачає не лише передання в перекладі культурної інформації, закладеної в оригіналі, а й формування лінгвокультурного коду, який забезпечує пізнавальну, ціннісно-орієнтаційну та адаптаційну функції комунікації.

Культуротворчу функцію перекладу виокремлено як один із провідних чинників, які впливають на вибір текстів для перекладу, методику перекладу та індивідуальний стиль перекладача. Доведено, що ця функція відображає ознаки того чи іншого історичного періоду, які впливали на перекладну творчість, вказує на особливості рецепції перекладу та характеристику його реципієнта.

До ознак, що вказують на пріоритетність культуротворчої функції перекладу в поетиці перекладача, належать: 1) вибір творів світового значення для перекладу; 2) проблематика твору, актуальна для цільового читача; 3) відповідність та помірне розширення горизонту сподівань читача щодо віршоскладання та морфології, лексики й синтаксису; 4) дотримання провідної поетики перекладу в цільовій культурі; 5) звернення до рідко вживаних та “безпідставно занедбаних” (С. Караванський) пластів мови як альтернативних для відтворення складної для сприйняття образності оригіналу, за латентно-асоціативним критерієм; 6) уникнення уніфікованої нарації: кліше й канцеляризмів; 7) мовно-стилістичний критерій адекватності; 8) джерело-центризм у відтворенні елементів культурно-історичної дійсності оригіналу в перекладі.

У підрозділі 1.2. «Культуротворення як основа перекладознавчої концепції М. Зерова» висвітлено головні чинники підходу М. Зерова до перекладу як рушійної сили у творенні нової української культури. Простежуємо напрацьований науковцем метод досліджень, де предметом постає текст у його жанрово-стилістичній характеристиці, а також його функція в соціально-історичному, літературознавчому, загальнокультурному та світовому контекстах, що вказує на культурозорієнтований підхід науковця.

М. Зеров розглядає іншомовний текст як засвоюване явище, окреслюючи походження, способи обробки, функцію і рецепцію. Очевидно, це частини процесу інтерпретації тексту, який у результаті може класифікуватись як жанр перекладу, так і як твір оригінальної літератури. Продуктивність такого підходу полягає у виявленні особливостей з'яви, рецепції та впливу перекладу на формування цільової мови і літератури, культурної ідентичності народу, підтримання культурного рівня соціуму, що є не менш актуальним і для української сучасності.

М. Зеров випрацював інтегрований мовно-літературний підхід до перекладу, за яким важливими є як особливості мов, залучених до перекладу, так і літературної епохи творення тексту оригіналу і перекладу, ідіолекту автора оригіналу та перекладача.

На перекладознавчі погляди М. Зерова впливали естетична теорія чеського структураліста Я. Мукаржовського, зокрема актуальною є категорія краси як інтегруючий елемент естетичних та соціальних норм будь-якої культури; та напрацювання російського перекладача В. Брюсова і літератора В. Іванова у трактуванні принципів перекладу: дотримання єдності тексту у поєднанні текстових та

позатекстових ознак, відтворення домінанти в перекладі та можливої полідомінантності тексту, метатекстового перекладу та розрізнення поетики перекладу та поетики перекладача. Помітним є вплив праці А. Федорова, зокрема щодо стилістичної настанови перекладача, а отже диференційовано поняття поетики перекладу та перекладача.

У підрозділі 1.3. «**Особливості формування перекладознавчої концепції в межах неокласичного дискурсу**» простежується безпосередній зв'язок з'яви неокласицизму як контексту формування перекладознавчої концепції М. Зерова із суспільно-історичними умовами.

Головними джерелами літературних та естетичних уподобань неокласиків, згідно з працями М. Зерова, були: 1) праці корифеїв української літератури: Т. Шевченка, П. Куліша, М. Старицького, Лесі Українки, І. Франка. Суміжними є погляди щодо мовотворчості, напрацювання жанрово-стилістичного розмаїття в літературі; 2) вплив російської літературної традиції, зокрема щодо стилю російських поетів періоду Золотого та Срібного віку, течій російського символізму та акмеїзму; переклади ключових іншомовних праць та літературних творів; 3) оригінальна світова класична література та науково-філософська думка: творчість поетів французької літературної школи "Парнас", читання та переклади творів яких сприяли розширенню потенціалу української мови та літератури. Помітним є вплив німецької науково-філософської думки: Ф. Ніцше, О. Шпенглера, Е. Мейера та ін.

Другий розділ «Основи перекладознавчої концепції М. Зерова» висвітлює жанри та методологію критико-теоретичних та історико-літературних праць М. Зерова, де йдеться про переклад.

У підрозділі 2.1. «**Критика перекладу у науковому доробку М. Зерова**» здійснено огляд праць М. Зерова з критики перекладу та виявлено їхнє вагоме місце в доробку, адже вони водночас є підґрунтям для наукових узагальнень про переклад, а отже перекладознавчої концепції.

Методологія критики перекладу М. Зерова відповідає методам полісистемного підходу до розгляду літератури. У критичних працях розрізняємо розгляд системи культури оригіналу, цільової культури, літератури оригіналу, літератури перекладу та текстових параметрів окремого твору. Кожна із систем, вважаємо, є окремим аспектом критики перекладу М. Зерова, що висвітлює теоретичні міркування про переклад, і дає ключ до тлумачення його перекладознавчої концепції.

Жанрова різноманітність критичних праць М. Зерова окреслює його позицію як критика перекладу, де критика розглядається як мистецтво інтерпретації та як спосіб вдосконалити якість перекладної літератури, що потрапляє до цільового читача. Серед праць є рецензії, передмови, розлогі примітки до перекладів, критичні статті, більшість з яких були написані в період його діяльності як редактора альманаху "Книгар" та "Літературно-наукового вісника". Огляд праць вказує на підвищену увагу критика до комунікативної та естетичної цінностей цільового тексту, ретельного відбору текстів для перекладу, враховуючи актуальність проблематики, художню й культурну вартість оригіналів, їхнє належне відтворення у перекладі, застосовуючи елементи зіставного аналізу. М. Зеров здійснює інтерпретацію у панкультурному форматі, вказуючи також і на додаткові семантичні напластування упродовж історії світової літератури та

культури, що є ключем до інтертекстуального рівня тексту і, очевидно, було запорукою успішності таких перекладів.

Серед критичних робіт М. Зерова розрізняємо праці для власне читача та для фахового читача, які мають подібні функції, проте різняться своїм спрямуванням та інструментарієм дослідження. Провідними функціями є оцінна та рецептивна функції. Серед інших функції критики простежуємо інтерпретативну, історико-культурну, пізнавальну, світоглядну й спонукальну.

У підрозділі 2.2. «Перекладна література в історико-літературних працях М. Зерова» висвітлено методологію розгляду тексту, вироблену М. Зеровим. Новизною дослідження та основою періодизації нової української літератури став стиль та його зумовленість у історико-культурному контексті, а також висвітлення перекладної літератури як провідного джерела оновлення національної літератури. Історико-літературні праці М. Зерова – це своєрідна критика зразків перекладної літератури українською мовою, які з'являлись упродовж ХІХ ст., на початку ХХ ст. – вагомому періоду для української літератури.

У підрозділі 2.3. «Напрацювання М. Зерова в жанрології перекладу» розглядаємо диференціацію жанрів перекладу, де М. Зеров зараховує до перекладної літератури зразки епігонства, перекази, переспіви та інші переробки, які є дискусійними у контексті перекладної літератури. Оскільки М. Зеров подає періодизацію нового етапу національної літератури на основі жанрів перекладної літератури, що переважали в ту чи іншу епоху: *травестія*, *травестія-переклад*, *переспів та власне переклад*, важливо було виявити критерії розрізнення жанрів перекладу в історичній перспективі: а) жанрово-стилістична домінанта – відповідність стилю мови оригіналу та його жанровим особливостям; б) лінгвостилістичні елементи – відтворення художнього апарату (тропи та фігури, система образів); в) лінгвокультурні елементи тексту оригіналу – інтерпретація історико-культурної канви в жанрі; г) смислова домінанта – смислова відповідність.

В історичних розвідках М. Зеров тлумачить термін *переклад* як “прямування до найточнішого відтворення тону і “духу” першотвору”. З огляду на це, *травестія* становила повну невідповідність першому та вибірково відтворювала друге. *Переспів*, у свою чергу, у його досконалому виконанні, був характерним перекладним жанром вказаного періоду та часу творчості М. Зерова й мав такі особливості: 1) еквіметричність; 2) відтворення строфи оригіналу; 3) відсутність повторів, стилістично невідповідних слів, дотримання стилістичного тону оригіналу; 4) відтворення характерних синтаксичних особливостей оригіналу; 5) часткове відтворення евфонії оригіналу; 6) одомашнення культурно-історичної канви тексту. Наступним у періодизації нової української літератури М. Зеров визначає період власне перекладної літератури з огляду на з'яву творів усвідомлено рівноцінних за своїм значенням з оригінальними, які ставали культурним надбанням нації та запорукою її розвитку поряд з іншими культурами., де переклад набуває свого первинного значення – засвоєння чужомовного зразка та займає свою нішу в системі літератури.

Провідним критерієм у визначенні жанру *власне перекладу* М. Зеров вказує *адекватність*, яку тлумачить як відповідність змістових і жанрово-стилістичних

особливостей оригіналу та перекладу. Однак, виявлено, що теоретик розглядає *переклад* та його головні функції у двох вимірах. По-перше, *перекладом* науковець називає текст іншомовного автора, перекладений засобами української мови із максимально можливим відтворенням усіх особливостей оригіналу, а насамперед його домінантної жанрово-стилістичної ознаки. Такий переклад призначений передусім ознайомити читача з культурною та літературною традицією оригіналу і вимагає від нього відповідної попередньої підготовки. У цьому разі первинними функціями перекладу науковець виокремлює інформативну та просвітницьку.

По-друге, *перекладом* М. Зеров називає *вір-переспів* певного іншомовного твору, який максимально залучає загальновідомі та добре впізнавані засоби цільової мови та літератури, часто з введенням елементів цільової історико-культурної канви. Такий текст, на думку М. Зерова, призначений максимально мобілізувати засоби цільової мови та літератури відповідно до усталеної цільової традиції перекладу, щоб художнім виконанням привернути увагу читача, безперешкодно ознайомити зі світовим літературним зразком та вплинути на нього. У цьому виявляється естетична та моралізаторська функції.

У **третьому розділі «Перекладознавча концепція М. Зерова»** окреслюємо теоретичні міркування М. Зерова щодо процесу та результату перекладу й визначення конкретних вимог до перекладача, що вказують на тогочасні норми перекладу.

У **підрозділі 3.1. “Напрацювання з методології та методики перекладу М. Зерова”** на основі методологічних розробок та науково-критичного доробку М. Зерова висвітлюється бачення перекладу у двох значеннях: як процесу перекладання та як наслідку процесу перекладання. Переклад як процес тлумачиться як передання засобами однієї мови певних елементів і функцій іншої мови, поданих у тексті певної форми. До елементів науковець відносить поодинокі слово, морфологічно-синтаксичну структуру та фонетичні (ритм + звукова організація) особливості мови. Переклад як наслідок розглядається як результат процесу, у якому науковець розрізняє стилістичні й функціональні особливості.

У методологічних розробках науковець подає класифікацію галузей перекладознавства й розрізняє теоретичне і практичне перекладознавство. До теоретичних перекладознавчих дисциплін М. Зеров зараховує методологію перекладу, історію перекладу та історію перекладознавства. В межах методології перекладу пропонує розглядати загальні питання перекладознавства: переклад як засіб боротьби, соціальні функції перекладу, соціальне обличчя перекладача, роль перекладу в соціальному суспільстві, планування перекладного репертуару, переклад як засіб боротьби за діалектичне засвоєння спадщини, чим підкреслює безпосередній органічний взаємозв'язок мови й культури, що історично зумовив потребу перекладу в контексті виробничих відносин. В переліку функцій перекладу знаходимо поживлення темпів українізації, збудування української культури та національної форми.

У **підрозділі 3.2. “Теорія перекладу Миколи Зерова”** здійснено систематизацію теоретичних принципів щодо перекладу, презентованих у його критичних, критико-теоретичних, історично-літературних та методологічних працях.

У наукових статтях М. Зерова виявляємо рекомендації та настанови щодо процесу перекладу, які можемо розділити за двома етапами роботи з іншомовним текстом:

1) декодування іншомовного тексту в дискурсивному ключі (з урахуванням текстових та позатекстових особливостей); 2) кодування отриманої інформації для створення цільового тексту.

Декодування у перекладознавчій концепції М. Зерова є по суті процесом цілісного прочитання для визначення *загальних і okazіональних інваріантних і варіантних особливостей* першотвору на основі дослідження системи культури оригіналу та системи літератури оригіналу, а також вибору твору для перекладу. Ідея цілісного сприйняття оригіналу характерна для російської школи перекладання того періоду, провідними учасниками якої були Н. Гумільов та І. Анненський. Покликаючись на їхні дослідження та перекладацьку практику М. Зеров наголошує на сприйнятті твору як цілісності, а вже згодом рекомендує з'ясувати його інваріантні та варіантні особливості й надалі працювати над їхнім відтворенням у перекладі.

Цілісно опрацювавши досягнення певної літературної епохи, перекладач має у своєму розпорядженні досить об'єктивне визначення канонічності певного автора та характеристику його ідіостилю, що спонукає до створення антологій окремих літератур та жанрів, а отже, систематичного та комплексного збагачення української літератури світовою класикою.

У тезах методичного матеріалу лекцій М. Зерова знаходимо узагальнення щодо *інваріантних ознак оригінального тексту*, на які слід звернути увагу у процесі перекладу: 1) соціально-культурне значення слова, асоціативне навантаження; 2) синонімія, емоційне забарвлення лексики певного стилю; 3) її функції в тексті, а саме варіації, градації, експлікації, омонімію в художньому творі; 4) гра слів; 5) соціальний діалект; 6) фонетично спотворені слова та мовно-патологічні явища; 7) тропи та їхні групи; 8) стиль лексики та її точне репродукування і згладжування тощо. На рівні синтаксису пропонує розрізняти мовні та індивідуальні, авторські ознаки.

Результатом етапу декодування має стати визначення *домінанти* першотвору, “естетичного стрижня”, як унікальної художньої деталі певного твору чи цілої творчості автора, та формування конкретних стратегій – ступеня та способів відтворення елементів окресленої ієрархії особливостей першотвору з урахуванням текстових і позатекстових характеристик.

Щодо етапу кодування з'ясовуємо визначальні ознаки підходу М. Зерова до інтерпретації оригіналу: з огляду на поетику перекладу (характеристика системи цільової культури, літератури та перекладної традиції) та поетику перекладача (характеристика стилю перекладача та кожного перекладу). Кодування оригіналу є суб'єктивним прочитанням оригіналу.

Рамками суб'єктивного прочитання, вважаємо, є *загальні інваріантні та варіантні особливості* оригінального тексту, презентовані науковцем як *desiderata*. Серед них: 1) такі, які не підлягають жодному запереченню та відтворення яких неодмінно забезпечує успішний результат перекладання: відтворення стилю тексту оригіналу та природність мови; 2) ті, відтворення яких вимагає врахування особливостей рецепції в цільовій мові, літературі та культурі: тропи та фігури оригіналу, версифікаційні особливості. На межі загальних інваріантних та варіантних ознак є відтворення евфонії першотвору, яка, на думку М. Зерова, часто є провідною художньо-естетичною ознакою поезії і вимагає кількісного відтворення.

У характеристиці поетики перекладача чи не найважливішим учений вважає високу майстерність, ерудованість і поетичний хист у відтворенні першотвору за попередньо визначеною ієрархією та обраним методом перекладу з огляду на поетику перекладу.

У системі співвідношень текстових параметрів окремого твору критик розглядає його на основі різних рівнів тексту, що актуалізуються в перекладі. Серед найвагоміших підсистем перекладеного твору: 1) форма оригіналу та перекладу: версифікаційна техніка перекладача відповідно до форми оригіналу; мова перекладу, її відповідність сучасним нормам, комунікативний аспект перекладного тексту та співмірність мовних ресурсів оригіналу та перекладу; 2) зміст оригінального тексту та його відтворення в перекладі; 3) методологія перекладу та перекладний жанр (ступінь відтворення жанрово-стилістичних особливостей оригіналу; ступінь наближення тексту перекладу до оригіналу на різних рівнях тексту: фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному, загальнотекстовому; мотивація відступу чи наближення до тексту оригіналу).

Вимогою теоретика є дотримання послідовності в інтерпретації варіантних особливостей, де перекладач має визначити певний підхід до роботи, вибрати “настанову”, тобто певну стратегію щодо тих чи інших елементів тексту.

У **четвертому розділі «Особливості методу перекладу М. Зерова»** розглядаємо метод М. Зерова як перекладача. Системний огляд перекладів М. Зерова вказує на антологічний підхід до вибору творів для перекладу. Переважає тенденція презентувати найтипівіше в межах жанру, літературного напрямку чи творчості автора.

У **підрозділі 4.1. «Переклади творів римської літератури»** виокремлюємо особливості роботи перекладача з античною літературою. Римська література в перекладацькому доробку М. Зерова займає перше місце за обсягом. Переклад античної літератури був виявом послідовної праці неокласиків над оновленням сучасної літератури через переклад творів. 1918 року у журналі “Літературно-науковий вістник” М. Зеров уперше виступив як перекладач із перекладом “Четвертої еклоги” Вергілія. Згодом з’являються окремі переклади давньоримської поезії.

В огляді перекладів римської літератури ми виокремили загальні ознаки підходу перекладача до відтворення поетики античних авторів на основі передмов та приміток перекладача, що супроводжували друк перекладів, а також простежили культуротворчі ознаки перекладів з римської літератури. М. Зеров характеризує авторів з огляду на їхню роль в оригінальній літературі певного періоду розвою, провідні ознаки їхнього індивідуального стилю, що у процесі перекладу науковець розглядає як оказіональні інваріантні особливості та працює над їхнім відтворенням у перекладах. З огляду на об’єктивні обставини, перекладачеві не завжди вдається дотриматись власних теоретичних міркувань, що здебільшого компенсовано поетично майстерними обробками оригінального тексту. До прикладу, увиразнюючи два смислові згустки, М. Зеров вдається до прийому компресії: *ad solam dominam usque pipiabat*, де йдеться про відданість єдиній улюбленій господині змінено на фольклорно-маркований образ *щєбетанням вірним*, що поєднує постійний епітет *вірне кохання* і сталу метафору *щєбетання*, суб’єктом якої є розмова закоханих. Цей прийом допомагає перекладачеві зберегти деякі домінантні жанрово-стилістичні особливості твору. Відтворюючи фразу

Orci, quae omnia bella devoratis перекладач замінює власну назву *Orci*, яка б вимагала додаткового пояснення, лексемою *темрява* і уточнює її одомашеним епітетом *несита* (Т. Шевченко “Кавказ”: “І неситий не виоре // На дні моря поле”) і морфологічним новотвором *попідземна* (*попідземна темряво несита*), увиразнюючи цей образ традиційним українським прокльоном *Хай навіки ти не діждеш долі*.

У результаті дослідження перекладних од Горація стало очевидно, що саме естетична функція перекладу надавала культуротворчого значення перекладам. Зорієнтованість на зрозумілість для цільового читача є незаперечною. Застосовані прийоми розширювали мовну картину світу українського читача, вводили деякі ритміко-синтаксичні й семантико-стилістичні особливості (часом і розмір оригіналу), які своїм нетиповим звучанням підсилювали ідейно-тематичні елементи, проте не ускладнювали розуміння тексту, а в результаті вказували на часткове відтворення загальної варіантної риси тексту – тропів та фігур. Дотримання такого балансу було незмінною рисою перекладацької стратегії М. Зерова.

Також виявлено тенденцію у перекладі ліричних форм відтворювати стилістичне наповнення оригіналу функціонально, з метою влучніше апелювати до читача, а в перекладі творів епічного характеру, де велику роль відіграє фонові інформація, особливості культурно-історичної доби, – зберігати відповідну розгорнуту форму оригіналу та інші формальні характеристики.

У **підрозділі 4.2. «Переклад творів періоду романтизму»** розглядаються переклади поезії англійської, німецької, польської та російської літератур відповідного періоду.

Поезію Дж.-Г. Байрона М. Зеров перекладав на заслання. Це результат роботи над опануванням мови у складних табірних умовах, яку перекладач здійснював самостійно заради далекоглядної мети – перекладів найкращих зразків англійської літератури українською мовою, зокрема доробку В. Шекспіра, Г. Лонгфелло, Дж.-Г. Байрона та інших. Звернення до поезії Дж.-Г. Байрона “Поразка Сеннахеріба”, імовірно, відбулося під впливом дослідження джерел українського романтизму, перекладної творчості того періоду, яскравими зразками якої були переклади “Гебрейських мелодій” М. Костомаровим. Поезія належить до згаданого циклу й вміщує низку ознак класичного періоду та характерну форму. Так, М. Зеров дотримується критеріїв класичності (непересічність зразка незалежно від епохи) та канонічності у виборі творів для перекладу (для певного періоду). Поезія Дж.-Г. Байрона та три поезії Й.-В. Гете, покладені на музику, мали низку особливостей, які сприяли зверненню перекладача до типово українських народно-поетичних елементів, постійних лексико-синтаксичних словосполучень, без втрати стилістичної й ритміко-синтаксичної адекватності оригіналу.

У відтворенні основних інваріантних особливостей творів польського та російського романтизму М. Зеров дотримується головного принципу його перекладацького методу: зберігає смислову цілісність образів оригіналу, інтерпретує їх за допомогою відомих та доступних українському читачеві, намагається зберегти просодію оригіналу та головні виражальні засоби, які в сукупності характеризують літературний метод певних авторів та літературу періоду романтизму загалом. До прикладу, латентно-асоціативний характер відтворення простежуємо у таких

зіставленнях: *their banners* :: *тьми корогов*; *leaves of the forest* :: *листя дібров*; *trumpet unblown* :: *не ячати сурмі*; *banners alone* :: *не плещеться стяг*; *mit warmem Blut* :: *гарячим чуттям*; *mloda rózo* :: *цвім рожевий*; *gwiazd gromady* :: *сузір'їв каравани*; *złote motyle* :: *барвисті мотилі*; *garstka ziemi* :: *сумна моя труна*; *otczyzni звук* :: *towa rodzinna ta in.*

Серед перекладів, здійснених М. Зеровим, вагому частину становлять сонети авторів різних літератур. Метою перекладача було видати антологію світового сонета. До таких перекладів належать сонети П. Бутурліна, І. Буніна, М. Лермонтова, А. Міцкевича, Міріама, Ф. Петрарки, П. Ронсара, Ж. Дю Белле, Ж. Ередіа.

У підрозділі 4.3. «Переклади творів символізму та неокласицизму» охарактеризовано переклади творів французьких символістів, де простежуємо підвищену увагу до відтворення інваріантної риси напряму – символіки, що є визначальною для відображення ідейно-тематичних ознак оригіналу. Формальні характеристики віршів французьких поетів цього періоду досить різняться та мають своєрідне змістове наповнення, які М. Зеров відтворює відповідно до кожного окремого оригіналу. Російський символізм також був позначений багатьма нововведеннями, над розробленням яких в українській поезії вірша працював і М. Зеров, у тому числі у процесі перекладання. До яскравих прикладів індивідуально-авторського відтворення символіки оригіналу належать образи поезії В. Брюсова «Блудный сын»: *ласкового дитства* :: *відрадний вік дитинний*; *скорбью и стыдом* :: *соромом гризьким*; *отрок некий* :: *син розпутний* та інші. Головні інваріантні риси: оспівування естетики духовного, внутрішнього світу, звернення до античних та біблійних символів, а також форма вірша, зберігають свою естетичну й апелятивну функції в перекладах М. Зерова.

ВИСНОВКИ

Праця М. Зерова в контексті неокласицизму була явищем не випадковим, а продиктованим низкою чинників, серед яких – нові тенденції у світовій літературі, суспільно-політична ситуація на українських теренах, зміна уподобань українського читача, вироблення норм сучасної української мови, створення нових літературних центрів. Новий підхід зумовлювали потреби утвердити національну ідентичність української літератури, щоб вийти на рівень з іншими європейськими літературами та якісно розширити полісистему української культури, зокрема, через перекладну літературу.

Плідна праця передбачала звернення до джерел збагачення літератури через переоцінку досягнень національної літератури та вивчення досвіду інших літератур. Саме тому період з'яви перекладів античних авторів М. Зеров уважав початком роботи групи, закликаючи до перекладання, чим показував його вагому роль у цілеспрямованій праці над творенням нової полісистеми культури, поруч із історикознавчою та критичною діяльністю. М. Зеров чітко окреслює актуальність культурозорієнтованої тенденції у методології перекладу, яка виявляється у засвоєнні іншомовних зразків як у формі перекладу, так і запозичень для вдосконалення оригінальної творчості, що і є характерною ознакою періоду, коли перекладна література в різних її виявах займає центральну позицію в літературній системі і спонукає до її розширення.

Праці М. Зерова з історії нової української літератури були втіленням іншої вимоги – критично та якісно переосмислити здобутки українських літературних майстрів. Історія нової української літератури є водночас спробою написати історію становлення нового українського перекладу. М. Зеров опирається на періодизацію, за якою оригінальній літературі передують *травестія, переспів і переклад*. У межах періоду травестії М. Зеров характеризує низку перекладних жанрів, розрізнення яких є однією з актуальних перекладознавчих проблем сьогодення. Історичні розвідки М. Зерова вміщують надзвичайно важливий матеріал з погляду методології аналізу перекладу, адже головним поняттям, від якого відштовхується науковець, є передумови виникнення й розвиток жанру тексту, а мову та читача вказано серед провідних чинників.

У науковій діяльності М. Зеров активно звертається до критики. Методологія критики перекладу вченого узгоджується з полісистемним підходом до розгляду літератури. У критичних працях розрізняємо полісистему культури оригіналу, цільової культури, систему літератури оригіналу, систему літератури перекладу й сам твір як систему параметрів тексту у зіставленні оригіналу та перекладу. Розгляд кожної із систем вважаємо окремим критерієм критики перекладу та підґрунтям теоретичних принципів.

Жанрова різноманітність критичних робіт М. Зерова про переклад показує підвищений інтерес до цієї царини та окреслює його позицію як критика перекладу. Серед критичних розвідок М. Зерова розрізняємо праці для власне читача та для фахового читача, переважно за їхнім спрямуванням та інструментарієм дослідження. Особливістю критичних праць для фахового читача є їхня спонукальна функція, яка полягає у визначенні головних вимог та напрямів роботи перекладачів на основі проаналізованих зразків перекладу. Характерною для критичних праць, спрямованих на власне читача, з погляду полісистеми культури оригіналу та перекладу, системи літератури оригіналу та перекладу, є низка їхніх функцій: історико-культурна, пізнавальна, рецептивна та світоглядна.

Інтерпретативна функція критики перекладу М. Зерова є базовою, бо призначена скеровувати тлумачення твору цільовим читачем. Обидві групи вміщують інформацію, яка виконує оцінну функцію. Праці для власне читача оцінюють переклад загалом, переважно за відповідністю до норм мови, стилю та ступенем читабельності, тоді як праці для фахового читача оцінюють підхід до вибору методу перекладу, його дотримання за головними текстологічними характеристиками, а також виокремлюють критерії вибору тексту для перекладу.

Рецептивну функцію у працях для власне читача виконує фонові інформація, яка формує сприйняття перекладного твору та його відповідну інтерпретацію. Таку ж функцію виконує у працях для фахового читача дослідження рецепції перекладу в діячності та огляд різноманітних чинників, які впливали на нього.

Щодо жанру *власне перекладу* М. Зеров визнає різні можливі підходи: переклад для себе і переклад для культури, про що свідчать його критико-теоретичні праці та перекладацький доробок. Теоретик визначає *адекватність* перекладу як відповідність змістових та жанрово-стилістичних особливостей оригіналу та перекладу. Окрім цього,

у працях чітко простежуємо методологічне розрізнення *процесу й результату перекладу*. Виявлено певну систему теоретичних міркувань щодо окремих етапів процесу перекладу, які диференціюємо як декодування та кодування. Перший науковець розглядає як процес цілісного прочитання, тобто визначення *інваріантних та варіантних особливостей* першотвору, другий – як процес суб'єктивного прочитання, тобто власної інтерпретації означеної ієрархії особливостей оригіналу із врахуванням поетики перекладу та перекладача. В основі цілісного прочитання є визначення *естетичного стрижня* першотвору як унікальної художньої деталі певного твору, цілої творчості автора чи навіть літературного напрямку; та периферійних деталей, що можуть зазнавати різних трансформацій чи повного редукування. Як результат, відбувається вибір методу перекладу, визначення способів відтворення ієрархії текстових і позатекстових особливостей першотвору. На етапі кодування визначальними вчений називає високу майстерність, ерудованість і поетичний хист перекладача у відтворенні особливостей оригіналу за попередньо визначеною ієрархією й обраним методом перекладу, які в результаті наділяють переклад мірою естетизму, достатньою для його культуротворчої функції.

Виявлено сукупність критеріїв, характерних для неокласичного підходу у виборі творів для перекладу: канонічність у національній і світовій літературних системах, визначальна роль у творчості певного автора, непересічне естетичне наповнення, представлене виражальними чи змістовими особливостями твору.

У перекладацькому доробку М. Зерова розрізняємо три великі групи перекладів: 1) зразки римської літератури (зокрема автори Золотого віку); 2) зразки літератури періоду романтизму; 3) поезія французького й російського символізму.

Римській літературі в перекладацькому доробку М. Зерова належить перше місце за обсягом і за значенням. Переклад античної літератури був роботою над оновленням сучасної літератури з метою напрацювання мовно-стилістичного та загальнокультурного підґрунтя. У результаті загального огляду перекладацького доробку М. Зерова з римської літератури висновуємо, що перекладач відтворює оригінал, зважаючи на тогочасну поетику перекладу, дбає про евфонію та природність звучання української мови в перекладі. Стилістична сконденсованість образів сприяє компенсації втрачених особливостей оригіналу, зокрема його формально-стилістичних ознак. Виявлено, що у перекладі ліричних форм М. Зеров вдається до функціонального відтворення оригіналу з метою влучніше та доступніше апелювати до читача. У процесі перекладу творів епічного характеру, де велику роль відіграє відтворення фонові інформації й особливостей культурно-історичної доби, М. Зеров ставить за мету зберегти відповідну розгорнуту форму оригіналу та інші характеристики для відтворення загальнокультурного контексту.

Твори романтизму, які обрав М. Зеров для перекладу, були видатними зразками європейської літератури відповідного напрямку, який не набув повноцінного творчого розмаху в українській культурі через певні суспільно-історичні обставини. Література романтизму виявляє головні ознаки його індивідуального стилю. До них передусім належать застосування великого потенціалу української народної та літературної мови, за допомогою чого перекладач досягає максимальної естетики перекладного твору. У відтворенні головних інваріантних особливостей М. Зеров відданий головному

принципу його перекладацького методу – цілісності створених автором образів, які інтерпретує за допомогою відомих і доступних українському читачеві, залишаючи стилістичне оформлення максимально наближеним до оригіналу.

Бажання дати українській літературі зразки новітньої поезії (модерну), сприяло роботі М. Зерова над перекладами творів авторів, що належали до сучасного йому напряму в французькій та російській літературах. Перекладач відтворює головні ознаки літератури символізму й неокласичного літературного методу: простежуємо виокремлення звертання до античних та біблійних символів, що актуалізують естетику духовного, внутрішнього світу, відтворення форми вірша у його естетичній та апелятивній функції. Філігранна стрункість вірша, закладена у його ритміко-синтаксичних структурах часто зазнає певних трансформацій в процесі перекладу, проте смисловий пласт тексту – максимально адекватний. Отже, образність та асоціативність на смисловому рівні, вважаємо, були для М. Зерова інваріантною ознакою першотворів літератури символізму.

Вагому частину перекладів М. Зерова становлять сонети авторів різних літератур. Індивідуальний стиль М. Зерова-перекладача характеризується особливим ставленням до цього жанру. Про це свідчать його численні оригінальні сонети й перекладацькі плани, про які дізнаємося з епістолярної спадщини.

Отже, проведене дослідження доводить, що доробок М. Зерова, його критико-теоретичні праці щодо перекладу, мають надзвичайно вагоме значення для української традиції перекладу, бо формують цілісну концепцію, яка мала культуротворче значення і, безперечно, лягла в основу сучасного українського перекладознавства.

Окремого всеохопного перекладознавчого дослідження заслуговують переклади М. Зерова авторів римської літератури. Надзвичайно багатою є епістолярна спадщина літератора з огляду на період діяльності М. Зерова та тогочасні суспільно-політичні процеси.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Волошин О. Я. Неокласицизм в українському перекладознавстві. Феномен Миколи Зерова // Філологічні студії: науковий часопис. Луцьк, 2007. № 1–2 (39–40). С. 55–60.
2. Волошин О. Я. Іван Франко та Микола Зеров: суміжність підходів до перекладу // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 5 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2007. Вип. 75 (5). С. 109–113.
3. Волошин О. Я. Реалістичний та неокласичний методи перекладу драми (на матеріалі українських перекладів драми О. С. Пушкіна “Борис Годунов”) // Мова і культура (наук. журнал). К.: Видавн. Дім Дмитра Бураго, 2008. Вип.10. Т. II (102). С. 268–275.
4. Волошин О. Я. Микола Зеров як критик перекладу // Іноземна філологія. Український наук. зб. Львів, 2010. Вип. 122. С. 180–186.
5. Бриська О. Я. Переклад у системі національної культури: погляд неокласиків Миколи Зерова та Максима Рильського // Літературознавчі студії: зб. наук. пр. К., 2012. Вип. 34. С. 31–39.

6. Бриська О. Я. До питання про перекладацькі методи Миколи Зерова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: зб. наук. пр. / уклад.: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. Острог: Видавн. нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. Вип. 45. С. 199–202.

7. Бриська О. Я. Шевченкіана Миколи Зерова // *Słowo, Tekst, Czas XII. Frazeologia w idiolekcie i systemach języków słowiańskich*. W 200. rocznicę urodzin Tarasa Szewczenki. Szczecin; Greifswald, 2014. T 1. С. 119–127.

8. Бриська О. Я. Переклад як вияв неокласичного напрямку в українській культурі // *Иноземна філологія: укр. наук. зб.* Львів, 2015. Вип. 128. С. 163–170.

9. Бриська О. Я. До питання про теорію і практику перекладу М. Зерова // Журнал научних публікацій аспірантів і докторантів. Курск: «Редакция журнала научных публикаций аспирантов и докторантов», 2014. № 2. С. 144–148.

10. Бриська О. Я. Історико-літературні студії Миколи Зерова // *Studia Ucrainica Posnaniensia. Poznan, 2016. Zesz. III. С. 191–200.*

Статті, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Волошин О. Я. Микола Зерова та Іван Франко як теоретики перекладу // Український переклад від Зерова до сьогодення: програма та резюме доповідей учасників наук. читань (м. Київ, 20–21 жовт. 2004 р.) / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т філології. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. С. 11–12.

2. Волошин О. Я. Принципи перекладу у теоретичних працях Миколи Зерова та Івана Франка // *Мовні та концептуальні картини світу: матеріали наук. конф. “Від Зерова до сьогодення”* (м. Київ, 20–21 жовт. 2004 р.). Київ: ВПЦ “Київ. ун-т”, 2004. С. 10–13.

3. Волошин О. Я. Особливості перекладу історичної драми О. Пушкіна “Борис Годунов” (на матеріалі українського та англійського перекладів) // Українська перекладознавча традиція: історія, методика, сучасні концепції: зб. матеріалів II Всеукр. студ. наук. конф. (м. Луцьк, 21–22 квіт. 2005 р.) / ред. кол. А. Є. Рогатюк, Крисанова Т. А. та ін. Луцьк: Волин. ін-т економ. та менедж., 2005. С. 14–15.

4. Волошин О. Я. П. Куліш як перекладач: бачення М. Зерова // *Наука та вища освіта: тези доп. учасників XIV міжвуз. наук. конф. (м. Запоріжжя, 11–18 трав. 2006 р.): у 2 ч.* / Гуманітарний ун-т “Запорізький інститут державного та муніципального управління”. Запоріжжя: ГУ “ЗІДМУ”, 2006. Ч. 2. С. 263–264.

5. Волошин О. Я. Постать Пантелеймона Куліша в контексті критичних і перекладознавчих праць Миколи Зерова // *Мова і культура: тези доп. учасників XV наук. конф. ім. проф. Сергія Бураго* (м. Київ, 19–23 черв. 2006 р.) / Ін-т філології Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Київ: Вид. дім С. Бураго, 2006. С. 256.

6. Волошин О. Я. Діяльність Миколи Зерова як критика перекладів. Теоретичний та практичний аспекти // *Григорій Кочур у контексті української культури другої половини ХХ віку: матеріали Всеукр. наук. конф. (Львів, 14–15 жовт. 2005 р.)*. Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. С. 194–198.

7. Волошин О. Я. Постать Пантелеймона Куліша в контексті критичних та перекладознавчих праць Миколи Зерова // *Мова і культура: матеріали XV наук. конф.*

ім. проф. Сергія Бураго (м. Київ, 19–23 черв. 2006 р.) / Ін-т філології Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Київ: Вид. дім С. Бураго, 2006. С. 260–269.

8. Волошин О. Я. “Полтава” у перекладі Є. Гребінки. Критичний огляд Миколи Зерова // Лінгвістичні дослідження. Актуальні проблеми сучасного художнього перекладу: матеріали Міжнар. наук.-метод. семінару. Горлівка: Вид-во ГДПШМ, 2007. Вип. 6. С. 27–34.

9. Волошин О. Я. Микола Зеров як перекладознавець: крізь призму праць Григорія Кочура // Григорій Кочур у контексті української культури ХХІ віку: матеріали ІV Міжнар. наук. конф. (м. Львів, 15–17 листоп. 2008 р.). Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. С. 121–125.

АНОТАЦІЯ

Бриська О. Я. Микола Зеров як критик та теоретик перекладу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 «Перекладознавство». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2017.

Дисертацію присвячено дослідженню науково-критичного доробку та перекладів М. Зерова, на основі яких обґрунтовано перекладознавчу концепцію науковця, вказано чинники формування поглядів М. Зерова та неокласиків на переклад й літературу загалом, комплексно досліджено неопубліковані розробки та нотатки М. Зерова-лектора з предметів *методологія і методика перекладу*, з’ясовано жанрову диференціацію перекладу у баченні вченого, простежується актуалізація його теоретичних поглядів в перекладах.

У дисертації випрацьовано концепцію критики та теорії перекладу з погляду культуротворення, яке визначається історично зумовленим баченням вимог до перекладу, особливостей жанрології та функцій перекладу.

В основі перекладознавчої концепції М. Зерова є модель домінантного перекладу, яка передбачає визначення ієрархічної будови тексту та “естетичного стрижня” першотвору – домінанти, їхнє відтворення з метою естетично досконалої адаптації до цільової культури. Праці М. Зерова вказують на стратегію узгодження *загальних (desiderata) та оказіональних інваріантних рис* тексту для визначення методу перекладу, що сприяє відтворенню художньо-естетичної домінанти та стилю першотвору й допомагає створити цілісний твір.

Метод перекладу М. Зерова ґрунтується на традиції естетизації національної своєрідності й авторської індивідуальності з урахуванням особливостей рецепції в цільовій культурі та спрямований на виховання смаків читача.

Огляд доробку М. Зерова-перекладача вказує на збалансованість підходу до перекладу, де спостерігаємо дотримання принципів, окреслених у критико-теоретичних працях науковця, з одного боку, та орієнтацію на формування естетичних цінностей цільового читача, з іншого.

Ключові слова: Микола Зеров, критика перекладу, теорія перекладу, перекладознавство, домінанта, культуротворення, перекладознавча концепція,

неокласики, метод перекладу, жанрологія перекладу, функція перекладу, інваріантна риса.

АННОТАЦИЯ

Бриська О. Я. Микола Зеров как критик и теоретик перевода. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.16 «Переводоведение». – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, 2017.

Диссертация посвящена исследованию научно-критического наследия и переводов М. Зерова, на основе которых обобщена и обоснована его переводоведческая концепция, изучены факторы, сформировавшие взгляды М. Зерова и неоклассиков на перевод и литературу в целом, комплексно исследованы неопубликованные наработки и заметки М. Зерова-лектора по *методологии и методике перевода*, очерчена жанровая дифференциация перевода, отслежена актуализация переводоведческой концепции М. Зерова в его переводах.

В диссертации предложена концепция критики и теории перевода с точки зрения культурообразования, определяющегося исторически обусловленными требованиями к переводу, особенностями жанрологии и функциями перевода.

В основу переводоведческой концепции М. Зерова заложена модель доминантного перевода, которая предусматривает определение иерархического строения текста и “эстетического стержня” исходного текста, *доминанты*, их воспроизведение с целью эстетически совершенной адаптации к целевой культуре. Работы М. Зерова указывают на стратегию согласования *общих (desiderata) и окказиональных инвариантных особенностей* текста для определения метода перевода, что предусматривает воссоздание художественно-эстетической доминанты и стиля оригинала и способствует созданию целостного произведения.

Метод перевода М. Зерова основывается на традиции эстетизации национального своеобразия и авторской индивидуальности, учитывает особенности рецепции в целевой культуре и нацелен на воспитание вкусов читателя.

Наследие М. Зерова-переводчика демонстрирует сбалансированный подход к переводу с соблюдением принципов, представленных критико-теоретическими трудами ученого, с одной стороны, и ориентацию на формирование эстетических ценностей целевого читателя, с другой.

Ключевые слова: Микола Зеров, критика перевода, теория перевода, переводоведение, доминанта, культурообразование, переводоведческая концепция, неокласики, метод перевода, жанрология перевода, функция перевода, инвариантная особенность.

SUMMARY

Bryska O. Ya. Mykola Zerov as a Critic and Theoretician of Translation. – Manuscript.

Thesis for the Scholarly Degree of Candidate of Philology: Speciality 10.02.16 – Translation Studies. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2017.

The dissertation sets out to provide a complex analysis of all accessible and unpublished scientific and critical works of M. Zerov in order to reveal the main components of his translation studies conception, which undeniably contributed to the creation of the Ukrainian tradition of translation with the focus on the culture-shaping process.

The research consists of an Introduction, four Chapters, Conclusions, Bibliography and four Appendices.

The first chapter “Translation as a culture-shaping process in the conception of Mykola Zerov” is arranged into three subchapters. It surveys Mykola Zerov’s translation studies conception within the framework of the Ukrainian tradition. The author proves the consistency and timeliness of M. Zerov’s theoretical considerations of quality, function and reception of translation and its culture-shaping role.

Since the activities of M. Zerov fell within the period of the revival of Ukrainian culture, Mykola Zerov’s findings in the field of translation studies are elucidated on the ground of cultural paradigms, such as the theories of “cultural turn”, polysystem and postcolonial theories of translation. Pursuing to this overview, the author determines the following markers indicating the priority of the culture-shaping function of translation in the translator’s poetics: a) the choice of works for translation which have global recognition; b) topicality of ideas expressed in the translated work; c) conformity to the horizon of the reader’s expectations regarding the verse and morphology, vocabulary and syntax with their moderate expansion; d) adherence to the leading poetics of translation in the target culture; e) substitution of the complicated original imagery by rarely used and "unreasonably neglected" (S. Karavanskyi) layers of the target language, applying the so called latent and associative method; 6) linguo-stylistic criterion of adequacy; 7) moderate introduction of features of the original versification into translation to expand the range of target literary resources; 8) source-oriented strategy to reproduce the elements of the cultural and historical reality of the original.

The sources that influenced Mykola Zerov’s translation studies conception are as follows: a) the aesthetic theory of the Czech structuralist Y. Mukařovsky; b) Tartu school of semiotics that relies heavily on the writings of V. Bryusov and V. Ivanov. Mykola Zerov creatively adopted some of their principles, such as emphasis on the unity of the text, inner and outer text characteristics awareness, translation of the dominant feature or possible polidominance of the text, metatext translation and the distinction between the translation poetics and the translator’s poetics.

Neoclassical discourse is viewed broadly, i.e. it is not limited to the literary work, but also includes any other activities which strive to develop national culture under the universal ideals of the European art.

The second chapter “Fundamentals of the translation studies conception of M. Zerov” provides insights into the genres and methodology of translation-oriented critical, historical and literary works of M. Zerov.

M. Zerov considers criticism as an art of interpretation, as well as the way to improve the quality of the translated literature. It is revealed that some of the critical works by Mykola Zerov can be regarded as those targeted at the average reader and some at the professional one. The two groups have similar functions but differ in their orientation and research tools. It is elaborated that the basic functions of Mykola Zerov's critique of translation are: a) interpretative; b) evaluative; c) receptive etc.

Translated literature in the historical and literary works of M. Zerov is highlighted as an integral component. The novelty of his approach towards the research lies in presenting the style and genre as the basis for the periodization of the new Ukrainian literature, which is largely generated by the foreign works interpretations of different form.

In the third chapter the main provisions of the translation studies conception of M. Zerov are highlighted. The works on the *methodology and methods of translation* shed light on the interpretation of the leading translation-based categories, with the translation acquiring two meanings: the process of translation and the result of the translation process. M. Zerov's academic articles predominantly contain recommendations on the translation process. It has been traced that the author differentiates two phases of work with a foreign text: a) decoding of the original text (including inner and outer text features); b) encoding the information obtained to create the target text.

The decoding stage is the process of holistic reading to determine *invariant and variant features* of the source text as based on the study of the original culture system and the original literature system. The coding phase, according to M. Zerov, is considered as a process of subjective reading. The boundaries to the subjectivity are defined within the poetics of translation and are regarded by the scholar as "desiderata" for that period in the development in the Ukrainian tradition of translation and poetics of the translator.

In the fourth chapter we investigate the actualization of Mykola Zerov's theoretical developments in the domain of translation practice.

Roman literature in M. Zerov's translation reveals the tendency towards a functional approach. Thus, in his translations of lyrical forms, the translator is apt to reproduce the function of the original stylistic features in order to more accurately and more readily appeal to the reader. While in the translation of epic writings, abundant in background information and features of cultural and historical era, M. Zerov is revealed to be focusing on reproducing the details within the form of the original and its other formal characteristics.

In reproducing the main invariant features of the works of Polish and Russian romanticism, M. Zerov opts for semantic integrity of the original images, interpreting them with the help of resources that are recognizable to the Ukrainian reader on the latent and associative level.

M. Zerov has enriched the Ukrainian translation literature with works by the authors of symbolism and neoclassicism, highlighting the aesthetic and appealing functions of translation.

Key words: Mykola Zerov, translation criticism, translation theory, translation studies, translation studies conception, dominant, culture-shaping, neoclassicism, translation method, genre of translation, function of translation, invariant feature.